

so to zadnje straže meščanstva, ki si prizadevajo, biti na »sodobnem kulturnem nivoju«, ne toliko iz potrebe kakor zaradi etikete. Velik sodoben igralec in ta publika se skoroda ne moreta nikoli več srečati na skupni ravnini, da bi si res od blizu pogledala iz srca v srce.

(Se nadaljuje) — *Vladimir Pavšič*

PLESNA UMETNOST PRI SLOVENCIH

Narodna plesna umetnost je zavisna od mnogih činiteljev. Treba je misliti na vse: da je naš človek že kmalu, ko se je naselil v teh krajih, izgubil s politično svobodo in staro vero vred tudi velik del svojih družabnih običajev; da ga na tem majhnem kosu zemlje obdaja že od prvih časov na eni strani romanski rod Italijanov, na severu Germani in proti severovzhodu Madžari — potomci Mongolov; da so se na tem malem teritoriju križali, prepletali, zmagovali in podlegali najrazličnejši vplivi. Nujna posledica je bila, da se je zmaličil tudi narodov značaj. Še več, zemlja, ki rodi Slovence, je silno raznolika: proti severu mogočna in visoka, proti vzhodu raztegnjena v ravnice, vsa drobna in ljubka do juga, kjer je njeno obličje modrikasta kraška skala. Pomisliti je treba, da je človek v svojem bistvu veren odraz tiste pokrajine, v kateri živi in iz katere mu vsak dan srkajo oči, ušesa in vsi čuti. Prav to raznoliko obličje pokrajine daje našemu ljudstvu barvitost značajev. Odvisnost od sožitja s pokrajino, v kateri žive naši ljudje, je vtisnila vanje najglobljo karakterno črto, ki je morala ostati samosvoja.

O vsem tem se je že mnogo pisalo in govorilo, predvsem o naši narodni pesmi, ki pravijo, da ni samonikla, le o naših narodnih plesih še zelo malo in trdili so celo, da jih skoraj nimamo.

Vendar jih še imamo nekaj, za medel in pobožen spomin na tiste nekdanje dni, ko so prebivalci naših dolin imeli še žrtvenike pod lipami in so se svobodni bili za svojo svobodo, ko so plesali, kot mora plesati vsak človek še ves zajet v ritem zemeljskega diha, v njeno presnavljanje, neobvladano moč in skrivnost. Plesali so ob ognju iz erotičnih nagibov, da bi dekletu izrazili svoje dopadajenje. Plesali so, da bi svojemu bogu dokazali vdanost in ga prosili, naj jim pusti življenje v boju z ognjem in vodo.

Mnogo nam res ni ostalo od tistih časov. Premalo je imelo slovensko ljudstvo praznikov, da bi vriskalo in plesalo. Zgodaj so ga zasušnili tuji narodi in ga je vklenilo krščanstvo. Kljub pritisku pa je narodna bitnost še udarjala na dan ob svojih dneh. Tako so bila koroška vstoličenja edinstven primer zavesti slovenske svobode in v dneh vstoličenj je narod plesal svoje stare plese in za to svečanost še poseben ples, po vstoličenju vojvode, okoli knežjega kamna. S prihodom krščanstva je tudi ta poganski plesni običaj zamrl in nadomestil ga je trikratni obhod (procesija) okoli kamna. Tega plesa-procesije se je moral udeležiti tudi vstoličeni vojvoda s svojim spremstvom.

Kasnejše dobe so prinesle vedno hujši pritisk fevdalnega gospoda. Turki, ki so sejali smrt po naši zemlji, so izzvali še hujši graščakov pritisk na kmeta. Tedaj je plesala le še tuja gospoda v dvorinah za obzidjem in spuščeni mostom za svojo zabavo.

Kljub vsej pasivnosti in otopelosti slovenskega rodu je vendarle ostalo nekaj pristnih narodnih plesnih običajev.

Tako je v koroški zemlji ohranjenih največ starih navad, med njimi tudi *ziljanski »raj«*. To je eden značilnih plesov, kjer se vežeta erotični in ritualni značaj narodnega plesa. Kadar Ziljani rajajo, hodijo plesalci po taktu v krogu in pojejo pobožno pesem, nato pa plešejo v parih. (*»Raj«* je lepa beseda, ki bi mogla označiti vse slovenske skupinske narodne plese.)

Rajajo tudi Dolenci svoj *»vrtec«*, kadar gredo na božjo pot. Fantje in dekleta plešejo v krogu, navadno proti večeru, ko so se zbrali pred božjepotno cerkvijo. Včasih so plesali z baklami, ki niso dogorele na romarski poti, vsak zase v počasni hoji okrog ognja grmade. Plesalce spremlja narodna pesem, ki je navadno nabožne vsebine. Tako nam Juš Kozak v povesti *»Lectov grad«* opisuje nazorno, kako še danes plešejo *»vrtec«* na božji poti na Zaplazu. — Na goro pridejo romarji od vseh strani, iz Bele krajine, Štajerske in iz vseh dolenskih fara. Fantje in dekleta, moške, žene, otroci se zvrste v kroge po šest in šest. Vsaka skupina poje svojo pobožno pesem in sproti prižiga sveče, ki jih drže plesalci v rokah. Nato sklenejo kolobar okrog cerkve in plešejo dvakrat v krogu. — Vendar ta ples počasi umira med narodom, kakor je tudi romarjev na Zaplazu vsako leto manj.

Značilno in prelepo je *istrsko kolo*. Plešejo ga v krogu žene in dekleta v temnih oblekah. Godec izvablja *»dudi«* ali piščalki visoke, proseče glasove. Plesalke rajajo v tesnem ritmu in težkih pa vendar v melodiji sproščenih korakih. — Kot bi človek poslušal vzdih kraške zemlje, puste in nerodovitne, pokrite z belimi, otožnimi skalami, med katerimi rastejo tu pa tam grenki brinjevi grmi ali samevajo bedni borovci.

Prekmurci rajajo svojo *»šamrjanko«*. (Ime je izvedeno bržkone od *»sveta Marija.«*) Kadar je gostüvanje, na žegnanjih, plešejo fantje in dekleta v tri četrtinskem taktu in pojo:

»Pojli smo, pojli kolača dva.«

Kadar gredo na *»gostüvanje«*, plešejo moški sami pred nevestino hišo in voščijo srečo novoporočenima.

V Beli Krajini se je ohranilo *»kolo«*, ki nalikuje slavonskemu kolu. Plešejo ga fantje in dekleta ob žegnanju v krogu s spremljevanjem harmonike.

Ziljanski raj, dolenski vrtec, istrsko kolo, prekmurska šamrjanka in belokranjsko kolo so slovenski narodni plesi, ki so izraz davnega kulta, prepojenega z erotičnim občutjem. Na kult kažejo spremne pesmi, ki so prevzele krščanski nabožni značaj, na nekdanji spontani erotični značaj pa oblika plesa v dveh, kot pri ziljanskem raju in šamrjanki.

Narodni plesi, ki so se ohranili kot družabni plesi in imajo svoj izvor v erotičnem plesnem občutju, so: vipavska in škofjeloška polka in štajariš. Vsi trije plesi imajo značaj alpskih plesov. Plešejo se v parih ob spremljevanju harmonike.

Vipavska polka je ohranjena v vaseh ob Vipavi in tudi po tolminskih hribih.

Štajariš plešejo predvsem Korošci, kjer pojo podobno kot pri ziljanskem raju med posameznimi »vižami« in hodijo pari v krogu. Pesem tu ni nabožne, ampak ljubavne vsebine, mnogokrat so to tudi zafrkljivke, ki jih plesalci sproti sestavljajo. Na štajerskem ni tega običaja, pač pa je ohranjenih več težjih figur, ki jih izvaja par med plesom. Štajerski »štajariš« zahteva od plesalcev mnogo spretnosti, gibčnosti in finega čuta za ritem.

Študija o naših narodnih plesih s tem še ni zaključena. Vso našo zemljo bi moral prehoditi od Tolmina do Prekmurja, vse koroške hribe in domačije visoko v »rutah«, štajerske gorice, dolenske vasi, Belo krajino in Notranjsko, da bi poiskal in našel, kje se še plešejo narodni plesi med slovenskim ljudstvom. Tako bi se v spomin priklicalo ljudem bogastvo iz davnih dni. — Naša narodna plesna umetnost je naslonjena tudi na narodno pesem, ki nam je še tako blizu. Tudi v narodnih epskih pesmih, pravljicah in pripovedkah bi se dalo marsikaj najti. Vse to bi spadalo v okvir študije o slovenskih narodnih plesih. —

O današnjih Grkih vemo, da s sveto vnemo bede nad svojo tradicijo. V posebnih institutih (Lyzeum za grške žene) se zbirajo atenske žene, raziskujejo in goje poleg starogrškega slikarstva, plastike in muzike tudi ples. Tu oživljajo staro tehniko domačih umetnostnih obrti, zbirajo pesmi in studirajo stare plese, ne po muzejskih zbirkah, ampak bude, kar je še živega ostalo v narodu.

Težko je govoriti o tem, kako bi se pri nas ohranili tradicionalni narodni plesi. Dejstvo je, da s spremenjenimi socialnimi razmerami ugašajo tudi prejšnji narodni običaji; da to, kar je bilo nekoč narodu nujno potrebno, če je hotel izražati svoja čustva, zdaj nadomestujejo druge oblike, n. pr. družabni ples. — Je pa narodni ples dragocen izraz intimnega, svojskega narodnega življenja in čeprav ni več nujen, je njegova lepota trajna in dana nam v varstvo, da jo čuvamo in ohranimo.

Kristina Vrhovec

VODNIKOVI NEOBJAVLJENI VERZI

Zbirki Vodnikovih pesmi v Levstikovi izdaji iz 1869, ki je izmed vseh dosedanjih najpopolnejša, a tekstno najslabša, so pridružili poznejši raziskovalci malo novih najdb.

Če ne štejemo sem narodnih poskočnic, ki jih je Vodnik le zapisal, je prišlo izza 1869 v razvid 12 verzifikacij, ki jih Levstik 1869 ni poznal, a jih pripisujejo poznejši objavitelji Vodniku: 1) napis Marmontu na transparentu deželne hiše v Ljubljani ob razsvetljavi dne 15. avgusta 1810 (Vrhovnik, Vodnikov epigram, LZ 1883, 268: po spominih Blaža